

GUNHILD ODDEN

INTERNASJONAL MIGRASJON

EN SAMFUNNSVITENSKAPELIG INNFØRING

FAGBOKFORLAGET

Internasjonal migrasjon

Gunhild Odden

Internasjonal migrasjon

En samfunnsvitenskapelig innføring

FAGBOKFORLAGET

Copyright © 2019 by
Vigmostad & Bjørke AS
All Rights Reserved

1. utgave / 1. opplag 2018

ISBN: 978-82-450-2936-9
ISBN (trykt): 978-82-450-1956-8

Tilrettelagt for e-bok: John Grieg, Bergen
Sats: Type-it AS, Trondheim
Forsidedesign ved forlaget
Forsideillustrasjon: © shutterstock.com/Artistdesign29

Forfatteren har mottatt støtte fra Det faglitterære fond og Fritt Ord.
Boken er utgitt med støtte fra Kunnskapsdepartementet v/Lærebokutvalget for høyere utdanning.

Spørsmål om denne boken kan rettes til:
Fagbokforlaget
Kanalveien 51
5068 Bergen
Tlf.: 55 38 88 00 Faks: 55 38 88 01
e-post: fagbokforlaget@fagbokforlaget.no
www.fagbokforlaget.no

Materialet er vernet etter åndsverkloven.
Uten uttrykkelig samtykke er eksemplarfremstilling
bare tillatt når det er hjemlet i lov eller avtale med Kopinor.

Innhold

Innledning 11
Migrasjon kontra immobilitet 12
Migrasjon fra et faglig perspektiv 13
Bokens oppbygning 17

Del 1 Teoretiske og kontekstuelle perspektiver

Kapittel 1
Sentrale begrep og kategorier 21
Hva er migrasjon, og hvem er migranter? 21
Migrasjon 21
Migrant 22
Senderland, mottakerland og transittland 24
Ulike kategorier migranter 25
Flyktninger og asylsøkere 25
Arbeidsinnvandrere, familieinnvandrere og studentinnvandrere 29
Irregulære migranter 30
Oppsummering 36

Kapittel 2
Migrasjon i verden i dag 37
Kort historisk tilbakeblikk 37
Det globale migrasjonslandskapet 39
Det norske migrasjonslandskapet 43
Fra utvandring til innvandring 43
Innvandrere som drar fra Norge 50
Migrasjon i Norge i dag 52
Oppsummering 53

Kapittel 3
Migrasjonsteori 55
Teorier om migrasjon 55
Funksjonalistisk migrasjonsteori 56

Push and pull-modellen 56
Neoklassisk teori 58
Historisk-strukturell migrasjonsteori 60
Avhengighetsteori, verdenssystemteori og globaliseringsteori 60
Segmentert arbeidsmarkedsteori 62
Overgangsteori 64
Aktørorientert migrasjonsteori 66
NELM 66
Nettverksteori 68
Migrasjonssystem 70
Migrasjonsforståelse i lys av struktur, aspirasjoner og evner 72
Oppsummering 74

Kapittel 4
Den transnasjonale tilnærmingen til migrasjon 79
Transnasjonalisering, transnasjonale sosiale felt og transnasjonalitet 80
Transnasjonalisering som prosesser på tvers av landegrenser 80
Transnasjonale sosiale felt som sosiale strukturer på tvers av landegrenser 81
Transnasjonalitet som markør for forskjellighet 83
Transnasjonale praksiser 83
Familiære transnasjonale praksiser 83
Sosiokulturelle transnasjonale praksiser 85
Politiske transnasjonale praksiser 87
Økonomiske transnasjonale praksiser 88
Sosiale overføringer 91
Transnasjonalitet og integrering 93
Tilknytningsmatrisen 97
Mobilitetsparadigmet 99
Urrys mobilitetssosiologi 99
Mobilitet som ressurs 100
Diasporabegrepet 101
Oppsummering 102

Kapittel 5
Ulike former for migrasjon 105
Midlertidig og permanent migrasjon 105
Midlertidig migrasjon 106
Midlertidig migrasjon som styrt migrasjon 106
Midlertidig migrasjon som spontan migrasjon 109
Sirkulær migrasjon 110

Sirkulær migrasjon som styrt migrasjon 111
Sirkulær migrasjon som spontan migrasjon 111
Transittmigrasjon 115
Transittmigrasjon i et politisk perspektiv 115
Transittmigrasjon fra et migrantperspektiv 118
Returmigrasjon 122
Definisjon av returmigrasjon 123
Kategorisering av returmigrasjon 124
Returmigrasjon og integrering 128
Returmigrasjon og reintegrering 129
Oppsummering 134

Del 2 Tematiske perspektiver

Kapittel 6
Migrasjon, kjønn og familie 137
Migrasjon og kjønn 137
Diskriminering og marginalisering 138
Selvstendiggjøring 139
Kontinuitet og endring 140
Den transnasjonale familien 142
Transnasjonalt foreldreskap 142
Transnasjonale mødre 143
Transnasjonale fedre 144
Gjenværende barn 145
Ut- eller hjemsendte barn 146
Familiemigrasjon 149
Familiegjenforening 149
Ekteskapsmigrasjon 149
Migrantfamilier 152
Oppsummering 155

Kapittel 7
Migrasjon, utdanning og sosial mobilitet 157
Migrasjon og sosial mobilitet 158
Intragenerasjonell sosial mobilitet 158
Migrasjonens statusparadoks 159
Kvalifiseringsløp og arbeidsmarkedstilknytning 160
Den norske konteksten 161
Introduksjonsprogrammet 161

Barn av innvandrere ... 166
Studentmigrasjon ... 167
Hvem drar hvor? ... 168
Tilegnelse av mobilitetskapital ... 170
Midlertidig migrasjon? ... 171
Strukturelle perspektiver ... 173
Oppsummering ... 175

Kapittel 8
Migrasjon og helse ... 177
Migrasjon av helsepersonell ... 177
Migranters helse ... 181
Forhold i hjemlandet ... 181
Reise og transitt ... 182
I mottakerlandet ... 183
Returmigrasjon ... 187
Helserelatert migrasjon og mobilitet ... 189
Oppsummering ... 191

Kapittel 9
Migrasjon og utvikling ... 193
Migranters pengeoverføringer ... 193
Fører pengeoverføringer til utvikling? ... 196
Hvorfor sender migranter penger hjem? ... 197
Migrasjon og utvikling i akademisk og politisk diskurs ... 200
Politisering av forholdet mellom migrasjon og utvikling ... 201
Migrasjon som *potensial* for utvikling ... 204
Oppsummering ... 205

Avslutning ... 207
Myter og kunnskap ... 207
Mot en helhetlig tilnærming til migrasjon ... 209
Sampillet mellom mikro-, makro- og mesoperspektivet ... 210
Det transnasjonale perspektivet ... 211
Livsløpsperspektivet ... 212

Litteraturoversikt ... 215

Forord

Denne boken er resultatet av et ønske om å bidra til kunnskapsformidlingen innen fagfeltet internasjonal migrasjon for studenter ved norske utdanningsinstitusjoner. Mens det finnes mange lærebøker som retter fokus mot kultur, kulturforskjeller og kulturforståelse, globaliseringsprosesser og/eller innvandring og integreringsproblematikk, er det færre som har et eksplisitt fokus på internasjonal migrasjon. Denne boken tar sikte på å gi en innføring i sentrale begrep, globale og nasjonale tendenser, teorier, tematikker og problemstillinger innen nettopp dette feltet, med en spesiell vekt på den transnasjonale tilnærmingen til migrasjon.

Boken er utarbeidet med støtte fra Norsk forfatter- og oversetterforening (NFF) og Fritt Ord. Takk! Jeg vil også takke styret og kolleger ved Senter for interkulturell kommunikasjon (SIK) for å ha gitt meg anledning til tidvis å trekke meg tilbake fra ordinære oppgaver for å gjennomføre dette bokprosjektet. En stor takk rettes også til Fagbokforlagets forlagsredaktør May Helene Solberg for både tro på boken, tålmodighet og gode innspill underveis. Takk også til tidligere og nåværende studenter og kolleger både ved VID vitenskapelige høgskole og Universitetet i Stavanger, som eksplisitt eller implisitt har bekreftet behovet for denne boken. Jeg håper den bidrar til en mer helhetlig forståelse av migrasjon både som fenomen og fagfelt, og at den derved også fremmer en mer nyansert forståelse av mennesker vi ofte refererer til som «de andre».

Stavanger, november 2017
Gunhild Odden

Innledning

Migrasjon er et tema som engasjerer et bredt spekter av aktører. Politikere, humanitære organisasjoner, journalister, akademikere og «mannen i gata» har alle oppfatninger om hvorfor mennesker forflytter seg på tvers av landegrenser, hvordan migrasjon bør reguleres, og hvordan migrasjon påvirker samfunnet migranter drar fra og samfunnet migranter drar til. Stadig flere mennesker forflytter seg på tvers av landegrenser, og det går ikke én dag uten at temaet er omtalt i mediene. Castles, de Haas og Millers (2014) kjente innføringsbok i migrasjon har da også tittelen *The Age of Migration*.

Ser vi på FNs tall, var det 173 millioner migranter på verdensbasis i år 2000. I 2010 hadde det økt til 222 millioner, og i 2015 var det 244 millioner internasjonale migranter i verden. Antallet er med andre ord økende. Den internasjonale migrasjonen er også blitt mer kompleks – folk flytter av en rekke forskjellige årsaker, og vi kan derfor snakke om ulike kategorier av migranter (flyktninger, asylsøkere, arbeidsinnvandrere, familieinnvandrere, internasjonale studenter, irregulære migranter) og ulike typer migrasjon (midlertidig migrasjon, transittmigrasjon, sirkulær migrasjon og returmigrasjon). Samtidig er disse kategoriene både overlappende og skiftende.

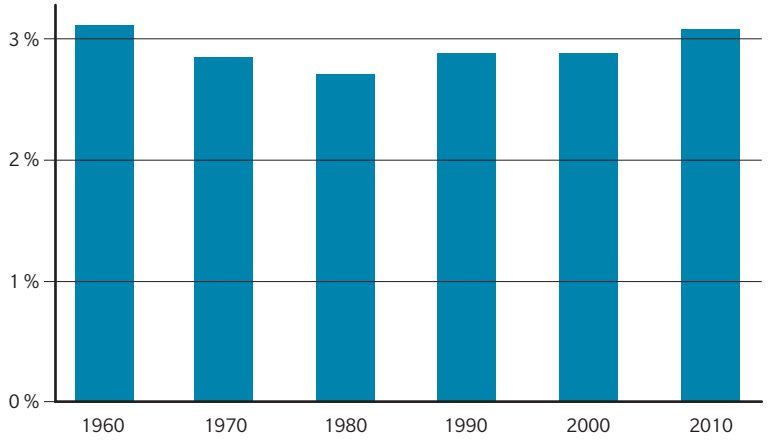
Feltet er også sterkt politisert: Hvem bør få komme inn i et land og ikke? Høsten 2015 sto Europa overfor den største flyktningkrisen siden den andre verdenskrig. Tusenvis av mennesker la ut på risikofylte reiser fra Tyrkia eller Libya for å prøve å komme seg til Hellas og Italia, og deretter videre til andre europeiske land. Mediene formidlet bilder av store folkemengder som forsøkte å krysse grenser. Bilder av syriske flyktninger som syklet fra Russland til Norge via Storskog ble kringkastet i nyhetskanaler verden over. I Norge ble det høyeste

antallet asylsøkere noensinne registrert dette året. Den ovennevnte økningen ble plutselig både veldig synlig og veldig nær.

Migrasjon kontra immobilitet

På den andre siden utgjør verdens 244 millioner migranter kun 3,3 % av verdens befolkning. Eller sagt på en annen måte, 97 % av verdens befolkning er ikke migranter. Og flyktninger, som får mye oppmerksomhet i media, utgjør bare en liten andel av den totale migrantpopulasjonen. Mens antall flyktninger ble redusert fra 18,5 millioner til 16,3 millioner mellom 1990 og 2010, steg antallet til 21,3 millioner i 2016, hovedsakelig som følge av krigen i Syria. Likevel utgjør flyktninger under 10 % av den totale migrantbefolkningen. Om lag 86 % av alle flyktninger bor i utviklingsland (de Haas, 2017). Selv om Norge mottok flere asylsøkere enn noen gang i 2015 (mange av dem har i dag fått flyktningstatus), utgjør dette bare en mikroskopisk del av verdens flyktningbefolkning. Og selv om antall migranter øker, gjør også verdens befolkning totalt det samme. Prosentandelen migranter er dermed forholdsvis stabil over tid.

Ifølge flere teoretiske modeller (se kapittel 2) vil faktorer som lønnsforskjeller og arbeidsledighet føre til migrasjon, men *immobilitetsparadokset* (Malmberg, 1997) viser til at de fleste mennesker som ifølge slike modeller vil migrere, *ikke*

Andel migranter av verdens totale befolkning (1960–2010). Kilde: de Haas, 2017, basert på tall fra FN.

gjør det. Hvorfor er det slik at mesteparten av verdens befolkning ikke migrerer? Er det fordi de ikke ønsker eller trenger det? Eller skyldes det strukturelle begrensninger (manglende pass, visum eller økonomiske ressurser)?

På den ene siden har vi de som faktisk ikke ønsker å migrere. For mange betyr det å flytte at man mister mange av fordelene man har opparbeidet seg i en gitt lokal kontekst, som det å eie et hus eller ha familie og venner i nærheten. Det betyr at nettogevinsten ved å flytte er negativ, også i perioder med arbeidsledighet.

På den andre siden har vi de som ønsker å migrere, men som ikke gjør det. Et av de ironiske aspektene ved globaliseringsprosesser er ifølge King (2012) at mens varer, kapital, kunnskap, media osv. i stor grad flyter fritt over landegrenser, gjelder ikke det samme for menneskene som produserer alt dette. King påpeker at det er vanskeligere å forflytte seg i dag enn det var for 100 år siden. «Migrasjon for noen, men ikke for alle», skriver han, og påpeker at migrasjon er en reell mulighet for europeere og nordamerikanere, og for mennesker med betydelige økonomiske ressurser eller spesifikke kvalifikasjoner. Men for mennesker fra utviklingsland i Afrika, Sør-Amerika og deler av Asia fremstår migrasjon som et alternativ kun for en svært begrenset del av befolkningen. Den norske samfunnsgeografen og migrasjonsforskeren Jørgen Carling (2002) bruker uttrykket «the age of involuntary immobility» (med referanse til Castles og kolleger) for å illustrere at migrasjon er noe mange ønsker, men ikke er i stand til å realisere.

At bare litt over 3 % av verdens befolkning er migranter, betyr ikke at migrasjon ikke er et betydelig fenomen. Bak tallet 244 millioner finnes det like mange unike migrasjonshistorier. Migrasjon påvirker utvilsomt migrantenes liv, men også livene til migrantenes familier og venner i hjemlandet – altså ikke-migranter. Migrasjon påvirker både de samfunnene som migranter bosetter seg i, og de samfunnene som migranter har reist fra. Denne boken tar sikte på å gi en vitenskapelig innføring i nettopp slike temaer, i den hensikt å gi et mer nyansert bilde av migrasjon som fenomen, og det er også en viktig intensjon å se norske forhold som en del av det store bildet.

Migrasjon fra et faglig perspektiv

Migrasjon har blitt beskrevet og analysert av ulike samfunnsvitere siden slutten av 1800-tallet. I 1885 publiserte den tysk-britiske geografen Ravenstein sine *Laws of migration* (se kapittel 3). På begynnelsen av 1900-tallet førte masseinnvandrin-

gen til USA til at det spesielt ved universitetet i Chicago vokste frem en interesse for å utvikle både teori og metode for å kunne studere innvandringsfeltet. Fra 1890 til 1930 økte antall innbyggere i Chicago fra 1 til 3 millioner, og det var spesielt denne urbane utviklingen, der ulike etniske grupper *sameksisterte*, samtidig som de bodde i *ulike bydeler*, som interesserte akademikerne ved universitetet i Chicago. Til byen kom det amerikanere fra Midtvesten, men det kom også et betydelig antall innvandrere fra land som Tyskland, Irland, Italia og Polen, samt fra de skandinaviske landene. I 1900 var halvparten av Chicagos innbyggere født utenfor Amerika. Det ble utgitt en rekke verk med fokus på bosettingsmønstre og etablering av grupperinger med samme landbakgrunn, og teoretiske arbeider om assimileringsprosesser (se kapittel 4). Fagmiljøet i Chicago fikk etter hvert navnet *Chicagoskolen.* Det mest kjente verket fra Chicagoskolen er sannsynligvis Thomas og Znanieckis *The Polish Peasant in Europe and America*, bestående av fem bind, som ble publisert i perioden 1918–1920. Chicagoskolen er først og fremst en sosiologisk skole, selv om også andre fagdisipliner hadde innflytelse (antropologi, statsvitenskap, psykologi mfl.) Ifølge Fuglerud representerte *The Polish Peasant* «en milepæl i amerikansk sosiologi» (Fuglerud, 2017, s. 67). Thomas ble da også professor ved USAs aller første sosiologiske institutt. Chicagoskolen har med andre ord spilt en sentral rolle både innenfor sosiologifaget og migrasjonsforskningen, og mange av de faglige synspunktene og metodiske tilnærmingene som ble utviklet der, er fortsatt relevante. Kvalitativt empirisk feltarbeid (blant annet med fokus på innvandreres individuelle livshistorier) kjennetegnet for eksempel Chicagoskolen. De ansatte ved universitetet i Chicago dominerte den amerikanske sosiologien og innvandringsforskningen frem mot slutten av 1930-årene. I tiårene som fulgte, kom andre amerikanske universiteter på banen, og forskningen ble også mer kvantitativt orientert.

I Europa var det betydelig senere at innvandring ble et sentralt forskningsfelt. Først i 1970-årene fikk tematikken et visst fotfeste. På dette tidspunktet hadde mange fagmiljøer i Europa fått kjennskap til Chicagoskolen, men man var fortsatt usikker på om teoriene og metodene lot seg overføre til en europeisk kontekst (Rea & Tripier, 2003). Mens Chicagoskolen fokuserte på etableringen av og samhandlingen mellom ulike grupper med ulik bakgrunn, og hvordan disse skaper sosiale strukturer (aktørperspektivet), vokste det i europeiske fagmiljøer etter hvert frem et fokus på statens rolle (strukturperspektivet). Når det for eksempel reiste migranter fra tidligere franske kolonier, ble samhandlingen mellom

disse og øvrige medlemmer av det franske samfunnet omtalt som *postkoloniale relasjoner*. Chicagoskolen inkluderte ikke strukturelle perspektiver som USAs migrasjonspolitikk i sine arbeider.

I Norge er de første bidragene innenfor migrasjonsforskningen orientert mot den norske *utvandringen*, fortrinnsvis til USA. Her spilte historikeren og migrasjonsforskeren Ingrid Semmingsen en sentral rolle. Hennes første faglige artikkel sto på trykk allerede i 1938 i *Historisk tidsskrift* og hadde tittelen «Utvandringen til Amerika 1866–1873». Semmingsen tok senere doktorgrad på temaet. Hun ble også Norges første kvinnelige professor i historie.

Det var først i begynnelsen av 1970-årene at man i Norge begynte å interessere seg for *innvandring* som forskningstema. Dette sammenfaller med ankomsten av pakistanske innvandrere i Norge på dette tidspunktet. I sin gjennomgang av norsk migrasjonsforskning skriver Arnfinn Midtbøen (2017) om hvordan dette gikk til:

> Aud Korbøl forteller at hun en dag i 1970, som fersk magister i sosiologi, fikk en lapp i posten hvor hun ble bedt om å ta kontakt med Erik Rinde. Rinde var på den tiden styreformann og direktør ved Institutt for samfunnsforskning (isf), og han spurte Korbøl om hun kunne tenke seg en arbeidsplass på isf og å søke om stipend fra Norges allmennvitenskapelige forskningsråd. Hun fikk tjue minutter på seg, skrev en søknad på 25 linjer – og så var det gjort: Korbøl begynte å forske på de såkalte 'fremmedarbeiderne' som så smått hadde begynt å komme til Norge. (Midtbøen, 2017, s. 132)

Korbøls arbeid resulterte i et verk på 500 sider, men det ble aldri publisert. I 1980-årene vokste feltet gradvis, og det ble fokusert på temaer som *innvandreres bo- og arbeidsforhold*. Forskerne var ofte venstreradikale, kritiske til myndighetenes innvandringspolitikk og bekymret for innvandrernes bo- og arbeidssituasjon (Midtbøen, 2017). I 1990-årene fikk vi «skyttergravene i norsk migrasjonsforskning» (Mitdbøen, 2017, s. 135), bestående av to grupperinger med forskere, der den ene bar preg av en mer positiv innvandringsdiskurs enn den andre. *Rasisme*, *multikulturalisme* og *integrasjonspolitikk* var sentrale temaer i denne perioden. Etter år 2000 ble migrasjonsforskningen i større grad institusjonalisert i Norge, med etableringen av forskningsinstitutt som NOVA, ISF og Fafo i Oslo,

og IMER-miljøet i Bergen (IMER står for Internasjonal migrasjon og etniske relasjoner). Med sitt fokus på oppdragsforskning arbeidet instituttsektoren i Oslo i stor grad med temaer som bevilgende myndigheter anså som sentrale, og slik hadde de også større innflytelse på politikkutviklingen (på «godt og vondt», som Midtbøen skriver).

Etter 2000 ble *innvandreres sysselsetting*, *etnisk segregering* og *kjønnskonservative holdninger* viktige forskningstemaer. *Migrasjon og velferd* vokste også frem som et sentralt tema, med sosiolog Grete Brochmann i spissen. Parallelt har også andre perspektiver enn det velferdsorienterte preget forskningen, som innvandreres bånd til hjemlandet – det vil si det *transnasjonale perspektivet* (se kapittel 4). Dette får også norske samfunnsgeografer på banen i en forskningstradisjon som i Norge har vært dominert av sosiologer og antropologer.

Fra 2010 identifiserer Midtbøen et nytt skifte: «innvandring blir mainstream» (s. 143). Økt arbeidsinnvandring fra Øst-Europa, vekst i høyrepopulistiske partier, problemstillinger relatert til barn av innvandrere og den såkalte flyktningkrisen i 2015 er noen eksempler på utviklingstendenser som gjør at migrasjon fremstår som et høyaktuelt tema for et bredt spekter av fagfelt. Både sosiologer, geografer, økonomer, sosialantropologer, statsvitere, historikere, demografer, jurister, medievitere og fagpersoner fra en rekke andre disipliner deltar i dag i den etter hvert særdeles brede produksjonen av migrasjonsforskning både internasjonalt og i Norge. En svakhet ved denne produksjonen er at hver disiplin har sin egen «akademiske habitus», som King (2012) påpeker (med referanse til Bourdieu). Det vil si at hver disiplin har sine egne forskningstemaer, forskningsspørsmål og forskningsmetoder. Flere sentrale migrasjonsforskere argumenterer imidlertid for at en tverrfaglig tilnærming til migrasjon er nødvendig, fordi migrasjon er et så komplekst fenomen. Ifølge den spanske sosiologen Joaquín Arango (2008, i King, 2012) vil ikke én fagdisiplin alene kunne fange opp denne kompleksiteten. I denne boken vil vi derfor trekke inn ulike fagdisipliner både i presentasjonen av teori og i tematiske perspektiver. En annen svakhet ved feltet er at man ofte tilnærmer seg utvandring og innvandring som separate tema. *Migrasjon* er et begrep som omfatter både utvandring og innvandring. Denne boken argumenterer for en helhetlig tilnærming til migrasjon som inkluderer både stedet man *drar fra* og stedet man *drar til* (og noen ganger også steder man drar *gjennom*).

Bokens oppbygning

Denne boken har to deler. Den første delen formidler noen overordnede perspektiver på migrasjon. I *kapittel 1* presenteres begreper som er sentrale innen migrasjonsfeltet, som migrasjon, migrant, senderland, mottakerland og transittland. Videre gir kapitlet en oversikt over ulike kategorier migranter, som flyktninger, arbeidsinnvandrere, familieinnvandrere, studentinnvandrere og irregulære migranter. Det understrekes at disse kategoriene er et resultat av migrasjonspolitiske føringer, og er som sådan sosiale konstruksjoner. *Kapittel 2* gir en kort oversikt over migrasjon i et historisk perspektiv, før vi omtaler de viktigste migrasjonsstrømmene og globale tendensene i dag. Kapitlets andre del beskriver dagens norske migrasjonslandskap. *Kapittel 3* gir en oversikt over migrasjonsteori. Vi vil her gå systematisk gjennom de mest sentrale teoretiske modellene som forklarer hvorfor mennesker migrerer. *Kapittel 4* er viet det transnasjonale perspektivet på migrasjon. Her vil vi se på hvordan mennesker kan ha tilhørighet til flere nasjonale kontekster via transnasjonale praksiser, og hvordan slike praksiser kan påvirke integreringsprosesser. Vi vil også ta for oss begrep som diaspora og mobilitet. *Kapittel 5* presenterer de ulike formene for migrasjon. Migrasjon er mer enn en lineær prosess fra land A til land B, hvis mål er bosetting (og integrering) i land B. Midlertidig migrasjon, sirkulær migrasjon, transittmigrasjon og returmigrasjon er sentrale begrep her. Vi vil se at ulike former for migrasjon både kan være et resultat av individuelle valg og av migrasjonspolitiske føringer.

De fire neste kapitlene utgjør bokens andre del, og her vil vi bevege oss over på tema som ikke er spesifikke for migrasjonsfeltet, men som vi nærmer oss med et migrasjonsperspektiv. I *kapittel 6* tar vi for oss temaene kjønn og familie. Vi vil blant annet se hvordan mange familier lever i ulike geografiske kontekster som et resultat av migrasjon, og hvordan dette kan utfordre eksisterende kjønnsnormer. *Kapittel 7* omhandler sammenhengen mellom migrasjon, utdanning og sosial mobilitet. Mange migranter har spesifikke kvalifikasjoner og erfaringer, men opplever å miste posisjon på den sosiale rangstigen. For migranter med lite eller ingen utdanning kan det å skaffe seg utdanning og kvalifisering være av betydning med tanke på selvstendiggjøring og tilpasning i et nytt land. I kapitlets siste del vil vi se hvordan barn av innvandrere gjør det på den sosiale rangstigen. *Kapittel 8* handler om migrasjon og helse, der vi blant annet ser på

konsekvensene av en betydelig migrasjon av helsepersonell. En rekke land klarer ikke i dag å utdanne nok helsearbeidere, noe som gjør etterspørselen etter denne arbeidskraften stor internasjonalt. Samtidig kan helsearbeidernes hjemland selv ha behov for deres kompetanse. Et annet sentralt spørsmål i kapitlet er hvordan en migrasjonsprosess kan påvirke migranters helse. I *kapittel 9* spør vi om migrasjon kan bidra til utvikling, og i hvilke tilfeller dette kan skje. Mer konkret vil vi se på migranters pengeoverføringer, men også på politiseringen av forholdet mellom migrasjon og utvikling.

DEL 1

Teoretiske og kontekstuelle perspektiver